

MARULIĆEVO PISMO BRAČKOM SVEĆENIKU MARKU PRODIĆU

Bratislav Lučin

1. Riječ je o kratkom Marulićevu pismu na latinskom koje je do sada izmicalo pozornosti naše književne historiografije i marulologije, unatoč tome što je višekratno bilo spominjano u povijesnim studijama o otoku Braču i navedeno u katalogu jedne knjižnice, pa čak — kao što ćemo vidjeti — u tri navrata bilo objelodanjeno tiskom. Dakako, sve što je od Marulića važno nam je: prigoda je stoga da i taj nevelik tekst izvučemo iz zaborava, kako bi bio uvršten u korpus Marulićeva djela i kako bi, primjereno interpretiran, omogućio još poneku spoznaju o znamenitu autoru.

2. Prvi spomen pisma nalazimo u knjizi bračkog povjesničara Andrije Ciccarellija *Osservazioni sull' isola della Brazza, e sopra quella nobiltà* (Venecija 1802). Iznoseći dokaze za svoju tvrdnju da bračke plemićke obitelji potječu izravno od drevnoga plemstva antičke Salone, Ciccarelli među ostalim piše:

»Con totale poi chiarezza, sull' autorità degli antichi documenti, Marco Marulo Nobile Spalatino, la di cui profonda dottrina accoppiata a grande probità, è nota agli eruditi, scrisse nel 1496. a Marco Prodich Nobile e Sacerdote della Brazza, che i Nobili Brazzani discendevano dai Nobili di Salona stabilitisi dopo il di lei eccidio nell' Isola.«¹

U drugom dijelu knjige, koji je naslovljen *Prerogative dell' antica nobiltà brazzana*, Ciccarelli donosi veći broj raznovrsnih povijesnih dokumenata, među kojima se pod brojem II, na str. 95, nalazi i Marulićevo pismo Marku Prodiću (»*Marcus Marulus Venerabili Presbytero Brachiensi Marco Prodich salutem*«).

---

¹ N. dj., str. 39.

Ostavštinu Ciccarellijevu, koja je neko vrijeme nakon njegove smrti dospjela u Pokrajinsku gimnazijsku knjižnicu u Zadru, pregledno je prikazao Vitaliano Brunelli u zadarskom časopisu *Scintille* godine 1889.² Uz napomenu kako su u knjižnici sačuvani »moltissimi suoi manoscritti«, Brunelli najprije iznosi sadržaj rukopisnoga sveska naslovljenog *Storia dell' isola della Brazza scritta in più tempi da diversi scrittori brazzani*. Tu se navodi i pismo koje nas zanima:

»*Epistola Marci Maruli nobilis Spalatensis quoad nobiles insulae Brachiae scripta anno Domini 1496*. Fu stampata nelle *Osservazioni ecc.* a pag. 95, ed ocupa una pagina del nostro manoscritto.«³

Dvanaest godina poslije načinio je Brunelli sustavni katalog gimnazijske knjižnice, u koji je dakako unio i Ciccarellijevu ostavštinu, a u njoj opet nalazimo i Marulićevo pismo:

»3863. Marulo Marco. Epistola sulla Brazza dell'an. 1496, trascritta da Ciccarelli Andrea. Fol. 1.«⁴

Važna nam je ova kataloška jedinica zbog toga što jasno pokazuje da se u Zadru čuvao Ciccarellijev prijepis, a ne kakav stariji rukopis niti Marulićev autograf.

Pismo je i drugi put tiskano u jednoj Ciccarellijevoj knjizi: *Historični prikaz Pučišća* (Split 1921). Anonimni prevodilac knjižice, koja je izvorno bila napisana na talijanskom, na koncu je u *Dodatku* priopćio latinski tekst pisma i hrvatski prijevod.⁵

Nakon toga pismo je još jednom objelodanio Karlo Kadlec u knjizi *Statut i reformacije otoka Brača, sa zakonima, povlasticama i listovima duždeva za bračku općinu i izvacima iz Ciccarellijeve knjige »Osservazioni sull' isola della Brazza«* (*Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, vol. XI, Zagreb 1926*).⁶

² Usp. *Scintille* 3 (1888-89) 13/14, str. 1-2; 15, str. 1-2; 17, str. 1; 20, str. 2-3; 21, str. 5.

³ *Scintille* 3 (1888-89) 13/14, str. 1.

⁴ V. Brunelli, »Catalogo sistematico dell' i. r. biblioteca ginnasiale-provinciale di Zara«, u: *Programma dell' i. r. Ginnasio Superiore di Zara*, no. 43, 1901-1902, str. 47. Napominjem da u starijem katalogu knjižnice, koji su 1860. objavili Ivan Danilo i Jakov Boglić, nema spomenutoga Ciccarellijeva sveska, pa tako ni Marulićeva pisma. (Usp.: Jo. Danilo e Jac. Boglich, »Cathalogus librorum qui in Bibliotheca patria Archigymnasii Jadrensis asservantur (b. Manuscripta)«, u: *Programma dell' i. r. ginnasio completo di prima classe in Zara 1859-1860*, Zadar 1860, str. 157- 169.

⁵ N. dj., str. 28. i 29. Da je *Dodatak* priopćio prevodilac, a ne Ciccarelli, zaključuje se iz bilj. I na str. 24. Latinski tekst preuzet je, očito, iz Ciccarellijevih *Osservazioni*, uz nekoliko krupnih tiskarskih grešaka.

⁶ Marulićevo pismo, uz sitne pravopisne izmjene preuzeto iz Ciccarellijevih *Osservazioni*, nalazi se na str. 203.

Nažalost, Ciccarellijeva ostavština u Zadru nije se sačuvala do naših dana: ona je, s mnogim drugim spisima, propala u bombardiranju tijekom Drugog svjetskog rata.⁷ Tako najstariji i najpouzdaniji dostupni nam tekst pisma ostaje onaj što ga je 1802. objavio sam Ciccarelli.

U novije vrijeme pismo nije promaknulo pozornosti neumorna istraživača bračke prošlosti Andre Jutronića. U studiji o bračkomu kroničaru Vicku Prodiću, na mjestu gdje dokazuje kako se njegova porodica zove upravo Prodić, a ne Prodi, Jutronić kaže:

»Tako na primjer i Marko Marulić piše u svom latinskom pismu svom suučniku Marku Prodiću 1496: 'Marcus Marulus venerabili presbytero Brachiensi Marco Prodich, salutem'.«⁸

Napokon dolazimo i do jedinoga spomena pisma iz pera povjesničara književnosti. U svojoj studiji *Marko Marulić u epistolografiji* Stanislav Marijanović pismo Prodiću svrstava u svoju skupinu »1. Marulićevo latinsko epistolarno pjesništvo« i navodi ga ovako:

»*Dubrovnik, 1902 (Cicarelli): M. Marulus. Venerabili presbytero Brachiensi Marco Prodich salutem. = Ciccarelli - I i Andrija. Osservazioni sull'isola Brazza e sopra quella nobiltà, Venezia 1802, pag. 94 - 95.*«⁹

Razvidno je da Marijanović nije obradio Marulićev tekst *de visu* (otuda netočnosti), no treba mu odati priznanje što ga je zapazio i ukazao na njegovo postojanje.¹⁰

3. Iz prethodnoga izlaganja uočiti je kako je pismo dosad redovito bilo navodeno kao historijski dokument, koji je povjesničarima pružao argumente za ovu ili onu tvrdnju. Ovdje ćemo se pak tekstem zanimati iz književnopovijesne perspektive, tj. promotrit ćemo ga u svjetlu našega znanja o Marulićevu životu, o njegovim djelima i njegovu svjetonazoru.

⁷ Usp. Dasen Vrsalović, *Povijest otoka Brača*, Supetar 1968, str. 30. Vrsaloviću se potkrala omaška kada iznosi da su u toj ostavštini bile »... pjesme Ivana Ivaniševića i Marka Marulića, o čemu govori Vitaliano Brunelli u zadarskom časopisu *Scintille*«. Naime, Brunelli doista spominje pjesme Ivaniševićeve, ali od Marulića navodi samo pismo Prodiću.

⁸ A. Jutronić, »Vicko Prodić (1628-1663) — pisac rukopisa 'Cronica dell' isola della Brazza'«, u knjizi: *Iz kulturne prošlosti Brača*, Split 1970, str. 83-93. Tekst je izvadak iz Jutronićeva rada »Vicko Prodić i njegova 'Cronica dell' isola della Brazza'«, *Starine JAZU*, knj. 45, Zagreb 1955, str. 331-388.

⁹ *Dani Hvarskog kazališta XV — Marko Marulić*, Split 1989, str. 243.

¹⁰ Upravo Marijanovićev spomen dao je poticaj nastanku ovoga teksta, kao i podatak što mi ga je ljubazno priopćio prof. dr. Darko Novaković — kojemu ovdje srdačno zahvaljujem — da Marulićevo pismo navodi P. O. Kristeller u knjizi *Iter Italicum, vol. V*, London - Leiden 1990, str. 451 (on ga citira po Brunellijevu katalogu).

Iako kratko, Marulićevo pismo Marku Prodiću sadrži zanimljivih podataka i daje osnovicu za nekoliko relevantnih interpretativnih zaključaka. No prije svega: s ovim tekstom broj poznatih nam Marulićevih pisama — ne računajući epistole u stihovima ni posvetne poslanice što redovito prethode pojedinim njegovim djelima — penje se na jedanaest: jedno pismo Jurju Šižgoriću (na latinskom), jedno Marku Prodiću (na latinskom), tri Jerolimu Čipiku (na talijanskom), četiri Jakovu Grassolariju (na latinskom) i dva Katarini Obirtića (na hrvatskom). I nismo slučajno naše pismo naveli na drugom mjestu u popisu. Ono nosi nadnevak 10. svibnja 1496 : pred nama je, dakle, zasad najraniji Marulićev točno datiran spis.

Ni adresat pisma Marko Prodić ni njegov brat Jerolim nisu nam bliže poznati. Može se zaključiti da je Marko bio Marulićev vršnjak, ili približno istih godina, tj. da se rodio oko 1450. Svakako, pripadao je staroj i uglednoj bračkoj porodici koja, kako nas izvješćuje A. Jutronić, potječe iz Straževnika, a stalno je naseljena u Pučišćima.¹¹

U samom tekstu dadu se razlučiti tri odsječka: uvod — zahvala na poklonima i razmatranje o obrazovanju Prodićevih nećaka; sredina — podsjećanje na salonitansko podrijetlo bračkih i splitskih obitelji te spomen zajedničkih školskih dana u kojima su čitali o zavičajnoj prošlosti; završetak — ponovljena zahvala i pozdravi.

U uvodnom odsječku zapaziti je nekoliko formulacija iz kojih nam se otkrivaju — makar *in nuce* — pedagoški nazori splitskoga humanista. Prikažimo njegove riječi u preglednu obliku ovako:

»(...) *pergratum mihi fuit audire te nauare operam
ad instituendos in Dei timore
et informandos in humanioribus literis
nepotes tuos.*«

Dvije su sastavnice jasno istaknute: bogobožazan, kršćanski odgoj i obrazovanje u skladu s novim, humanističkim pogledima. Sintagma kojom se Marulić poslužio — *humaniores litere* — upravo je amblematski prepoznatljiva oznaka onoga školskog programa koji je u 14. i 15. st. osvajao europske škole, programa u kojemu je okosnicu obrazovanja činilo čitanje antičkih pisaca, uz osobiti naglasak na praktičnu ovladavanje retoričkom vještinom. Sljedeća rečenica pisma svojim sadržajem, pa i formalnim paralelizmom u odnosu na upravo citiranu, potvrđuje o čemu je riječ:

»*Nullum aliud opus
magis Deo acceptum*

---

¹¹ Prodići se spominju u Pučišćima od samoga početka župne matice, ali kako se ova vodi tek od 1566. godine, nema u njoj spomena ni o Marku, ni o Jerolimu. Usp. A. Jutronić, »Naselja i porijeklo stanovništva na otoku Braču«, *Zbornik za život i običaje južnih Slavena*, knj. 34, Zagreb 1950, str. 171.

*et Christiane rei publice utilius
peragere potes.*«

Kršćanski odgoj, dakako, djelo je bogougodno — i, dodajmo, trajan je залог moralne stabilnosti pojedinca i zajednice; obrazovanjem pak u plemenitijim naukama nećaci će se Prodićevi osposobiti za djelovanje na korist te zajednice. Time se dotičemo jednoga od najsnažnijih poticaja u preobrazbi školstva na koncu kasnoga srednjeg vijeka: u humanističkoj školi osposobljavanje za djelotvorno sudjelovanje u javnom životu proklamirani je cilj kojemu je usmjeren cjelokupan obrazovni program. Nema, kaže Marulić, važnije zadaće od brige da se mladićima omogući tako uravnotežena priprema za život. (Uostalom, po svemu što znamo, upravo takvo bijaše i njegovo vlastito školovanje.) Zamijetimo još samo ovo: i kad se izražava kratko, Marulić piše skladno i nadasve sadržajno.

Odsječak o salonitanskom podrijetlu bračkih plemićkih porodica (zahvaljujući kojemu nam pismo i jest ostalo sačuvano) ukazuje na još jednu tipično humanističku crtu Marulićevu — zanimanje za prošlost i težnju k pronalaženju antičkih uzora, korijena i poveznica, ne samo u književnom stvaranju, nego i u zbilji. Salona je za Marulića, znamo to iz njegovga *Tumača starih natpisa (In epigrammata priscorum commentarius)*, mjesto gdje se nalaze »spomenici naših predaka«; šetnja među ostacima antičkoga grada budi sjetne misli o tome »kolika je nekoć bila slava našeg očinskoga tla«, a misao o prolaznosti dozivlje mu u pamćenje glasovite Vergilijeve riječi: *Fuimus Troes, fuit Ilium et ingens gloria Teucrorum*.¹²

Svakako, vrijedilo bi znati koji su to pisani spomenici zavičajne prošlosti što su ih njegov imenjak i on čitali u mladosti. Ako iz konteksta smijemo zaključiti da su ih čitali u školskim klupama, onda doznajemo važan podatak o onodobnoj splitskoj školi: u njoj se nisu čitali samo antički povjesničari kao što su Cezar, Salustije, Livije, Valerije Maksim (što je samo po sebi novost koju unosi upravo

¹² Usp. Milivoj Šrepel, »O Maruliću«, *Rad JAZU*, knj. 146, Zagreb 1901, str. 181. Za citat usp. Verg. *Aen.* II, 325-326. U svjetlu onoga što Marulić kaže u pismu Prodiću, mogli bismo zaključiti da on te stihove nije citirao samo zato što su nenadmašna formulacija osjećaja koji ga obuzimahu (i ujedno su prikladna lektirna reminiscencija), nego i zato što u tom spoju povijesti i mita njemu Salona na neki način i jest naša Troja. Doista, mitsko-povijesna matrica u bitnom je ista na relaciji Troja — Rim kao i na onoj Salona — Split: opsada grada, pad, bijeg stanovništva, dolazak u novo sjedište, osnutak grada, prijenos svetinja, održavanje spomena na slavno podrijetlo.

¹³ O podučavanju povijesti kao izrazitoj inovaciji u renesansnom obrazovnom programu usp. Paul F. Grendler, *Schooling in Renaissance Italy. Literacy and Learning, 1300-1600*, Baltimore and London 1991, str. 255-263. Što se tiče lokalnih povjesničara koji govore o padu Salone i sudbini njezina stanovništva, najprije bismo dakako pomislili na Tomu Arhiđakona, Mihiu Madijeva i Dujma Hrankovića. Miha Madijev osobito naglašuje da su od salonitanskih »plemića« potekli splitski plemići (usp. Miha Madijev de Barbazanis, *Historija*, preveo i uredio Vladimir Rismondo, u knjizi: *Legende i kronike, Split 1977*, str. 171). O tome se govori i u Uvodu splitskog Statuta iz 1312. g. (Usp. *Statut grada Splita*, priredio i preveo Antun Cvitanić, Split ²1987, str. 5.) Hranković, pak, ističe salonitansko podrijetlo bračkih plemićkih obitelji (usp. Dujam Hranković, *Opis otoka Brača*, preveo i uredio Vedran Gligo, u knjizi: *Legende i kronike*, str. 209.

renesansni obrazovni *curriculum*), nego i lokalni historiografski spisi ili povijesni dokumenti.¹³ Nadalje, iz pisma doznajemo da su Maruliću, uz krupna antička i ranosrednjovjekovna zbivanja na splitskom području, poznata i ona kasnija, i manje zamašna. On navodi točnu godinu i posvjedočeni povijesni događaj: 1277. omiški su gusari spalili općinsku zgradu u Nerežišćima.¹⁴

Napokon, kako u završnom dijelu tako i u cijelosti, pismo je svojim tonom i biranim riječima lijep primjer Marulićeva toplog i srdačnog odnosa prema prijateljima. Vrijedi se ovdje prisjetiti ostalih njegovih pisama, osobito onoga upućenog Jakovu Grassolariju 3. ožujka 1502, što ga je već Miloš Milošević nazvao »proznom odom duhovnom prijateljstvu«, a nedavno mu je sadržajnu studiju posvetio Anton Benvin.¹⁵ I u tomu se prijateljskom odnosu, naime, otkriva kako postojana Marulova *charitas erga proximum*, tako i ona drevna i obnovljena, toliko sadržajem ispunjena, *humanitas*.

4. Pismo se ovdje objavljuje na latinskom četvrti put, drugi put u hrvatskom prijevodu. Tekst je preuzet iz Ciccarellijeva izdanja iz 1802, ali je pravopisno

---

¹⁴ Događaj spominje Vicko Prodić u 96. poglavlju svoje *Kronike otoka Brača* (usp. u knjizi *Legende i kronike*, Split 1977, str. 248; tekst je priredio i preveo Josip Posedel). Usp. i : D. Vrsalović, n. dj. (7), str. 74. i 108.

¹⁵ Usp. M. Milošević, »Sedam nepoznatih pisama Marka Marulića«, *Colloquia Maruliana* I, Split 1992, str. 5-31; Marko Marulić, »Sedam pisama«, *ibid.*, str.33-53 (pisma na talijanskom priredio i preveo Miloš Milošević, pisma na latinskom priredio i preveo Branimir Glavičić); A. Benvin, »Prijateljstvo kao teološka tema u Marka Marulića« *Kačić* 25 (1993), sv. 25, str. 193-210.

Bratislav Lučin

MARULIĆ'S LETTER TO THE BRAČ PRIEST MARKO PRODIĆ

For this or that reason literary historiographers have overlooked this brief Marulić's letter. As a consequence, it has not been included into the list of Marulić's works, even if it was mentioned on several occasions by different historians of the island of Brač. The first to treat of it was Andrea Ciccarelli, who published it in his book *Osservazioni sull'isola della Brazza e sopra quella nobiltà* (Venice 1802), along with other documents by means of which he endeavored to prove the thesis that the aristocratic families of Brač were descended from the ancient aristocracy of Salona.

In the present article the letter is treated of in the prospective of literary history and in the light of what we know about Marulić's background, his general outlook and his work. Taking as a premise that whatever comes from Marulić must somehow be interesting to us, the author finds out that, despite its briefness, the letter provides us with the basis for several interesting conclusions. Also, bearing the date of 10 May 1496, it represents the earliest precisely dated text by Marulić we know of.

The formulations used in the letter clearly indicate the pedagogic convictions of the Split humanist. His recommendation to the friend Marko Prodić to bring up his nephews *in Dei timore* and educate them *in humanioribus literis* means that Marulić, along with pious Christian formation, advised such a type of education that was in keeping with the new humanist ideas. The sentence in which Marulić reminds his namesake that no other deed will be more pleasing to God or more useful to the Christian community than such an upbringing, illustrates the point most clearly. Marulić's advice is in complete harmony with the well known fact that one of the scopes of humanist training was to enable young men to take an active part in public life.

The letter shows another Marulić's typically humanist trait: his interest in Antiquity. The author points to the link between what we read in this letter and Marulić's work *In epigrammata priscorum commentarius* in which he collected and commented numerous inscriptions from Italy, Croatian Adriatic coast and Salona. Strolling among the ruins of the antique city and contemplating the illustrious past of his native country he, with sighs, repeated in his thoughts Virgil's words: *Fuimus Troes...*

We do not know what historical texts exactly Marulić and Prodić read in youth. Yet, we may infer from the hints in the letter that the references might be to the *Historia Salonitana* by the 13th century Split historian Thomas the Archdeacon, the *Historia de gestis Romanorum imperatorum et summorum pontificum* by the Split historian from the former half of the 13th century, Micha Madius de Barbazanis and the *Descriptio insulae Brachiae* by the Brač historian of the 14th/15th centuries, Dujam Hranković (Domnius de Chranchis).

In the end, the author points to the warm and cordial tone of the letter, the feature which it shares with other Marulić's letters written to friends and which points to his steady *charitas erga proximum* and his *humanitas*.

The text of the letter that is given here has been taken from the only known source, Ciccarelli, with slight changes in orthography.

prilagođen Marulićevu načinu pisanja kakav nam je poznat iz autografa, i kakav je proveden u Sabranim djelima u izdanju Književnoga kruga Split.

Marcus Marulus uenerabili presbitero Brachiensi
Marco Prodich salutem

Grata mihi fuere munera ab charissimo* amico, fratre tuo, Hieronymo allata, sed pergratum mihi fuit audire te nauare operam ad instituendos in Dei timore et informandos in humanioribus literis nepotes tuos. Nullum aliud opus magis Deo acceptum et Christiane rei publice utilius peragere potes. Perge ergo, condiscipule amabilis, animo forti, ne Salonitanorum genus a maiorum uirtute desciscat. Vos quidem e Salone urbe originem trahitis, quoniam, etsi post miserabilem eius cladem plures illius nobiles familie hac in ciuitate se locauere, plures itidem in ista insula substiterunt. Sed hec tu probe noscis ex monumentis in nostra adolescentia lectis, que apud uos quoque extarent, nisi anno MCCLXXVII in ista domo communi conflagrata ab Almissanis fuissent.

Pro muneribus acceptis et pro ipsa animi tui sedulitate grates tibi rependo debitas. Nepotes ipsos meo nomine et hortatione saluta atque amicum tuum Marcum orationibus adiuua. Vale!

Spalati, die X Maii, anno MCCCCXCVI.

---

* corr. ex *chiarissimo*

Marko Marulić časnome bračkom svećeniku
Marku Prodiću pozdrav

Dragi su mi bili darovi što ih je donio premili prijatelj, tvoj brat Jerolim, ali nadasve mi je bilo drago čuti da se zdušno brineš kako bi se tvoji nećaci odgajali u strahu Božjem i obrazovali u plemenitijim naukama. Nijedno drugo djelo ne možeš izvršiti Bogu ugodnije ni kršćanskoj zajednici korisnije. Nastavi dakle ustrajno dalje, mili školski družo, kako salonitanski rod ne bi iznevjerio vrlinu svojih predaka. Ta vi, dakako, vučete podrijetlo iz grada Salone, jer premda se poslije žalosna njegova zatora više tamošnjih plemenitih porodica nastanilo u ovom našem gradu, isto se tako više njih zaustavilo na tvom otoku. No tebi je to dobro poznato iz pisanih spomenika koje smo čitali u našoj mladosti, a koji bi postojali i kod vas da ih nisu godine 1277. u vašoj općinskoj zgradi spalili Omišani.

Za primljene darove i za samu revnost tvog duha uzvraćam ti dužnom zahvalnošću. Nećake pak pozdravi i potakni u moje ime, a svojem prijatelju Marku pomozi molitvama. Zbogom!

U Splitu, dana 10. svibnja godine 1496.

(Priredio i s latinskoga preveo Bratislav Lučin)